

Dossier

Het dossier bestaat uit twee delen. In het eerste deel gaan Koen van Eijck en Peter van der Zant in op de vraag hoe jongeren hun kunstzinnige talenten ontwikkelen. Voor het tweede deel van dit dossier maakte Jack van der Leden een overzicht van documenten vanaf 2009 over artistieke talentontwikkeling. Alle vermelde publicaties zijn beschikbaar in de bibliotheek van de Boekmanstichting, te raadplegen via www.boekman.nl.

Dossier cijfers

Niet onder de korenmaat

Jonge talenten in de kunsten
vier jaar gevolgd

Koen van Eijck en Peter van der Zant Hoe ontwikkelen jongeren hun kunstzinnige talenten? Wat zijn hun motieven en ambities? Worden ze door hun ouders gesteund, of door hun docenten? Willen ze beroemd worden of vooral zichzelf ontwikkelen? En hoe belangrijk zijn hun leeftijdgenoten bij het maken van hun keuzes? Stuk voor stuk interessante vragen voor overheden, instellingen en cultuurfondsen die initiatieven ontwikkelen om jonge beoefenaren van kunst te stimuleren.

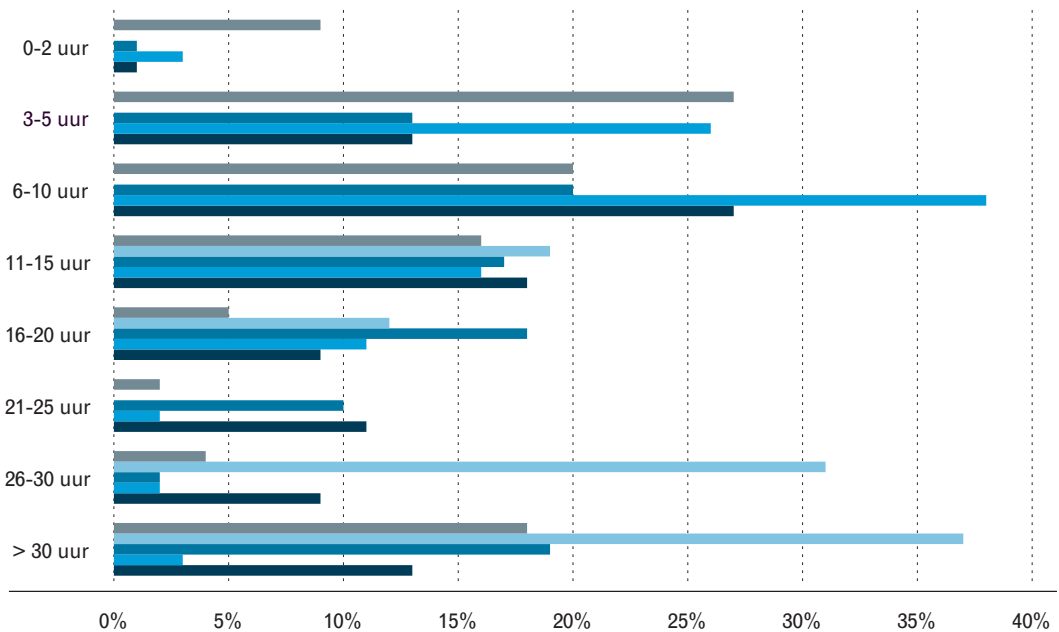
Van de Nederlandse jongeren van 6 tot 20 jaar beoefent 59 procent (ca. 1,65 miljoen) in zijn vrije tijd actief een of meer kunstdisciplines.¹ Een deel van deze groep is serieus bezig zijn kunstzinnige en creatieve talenten te ontwikkelen door deel te nemen aan een jeugdorkest, een jeugdtheatergroep of wedstrijden waar zij hun talenten kunnen presenteren. Sommigen ambiëren een professionele loopbaan in de kunsten en zien deelname aan dergelijke activiteiten als een opstap naar het hbo-kunstvakonderwijs. Anderen willen liever eerst bekijken of ze niet beter amateur kunnen blijven.

Dit blijkt uit een onderzoek dat de Erasmus Universiteit Rotterdam en Bureau ART in 2013 zijn gestart. Vier jaar lang volgen zij een groep van ca. 1100 jongeren die serieus bezig zijn hun kunstzinnige talenten te ontwikkelen, vooral jongeren die deelnemen aan een van de dertien projecten die door het Fonds voor Cultuurparticipatie worden gesubsidieerd in het kader van de regeling Talentontwikkeling. Het gaat om jeugdorkesten, projecten op het gebied van urban (hiphop, rap, breakdance en

dergelijke) en wedstrijden of concoursen, zoals het Prinses Christina Concours (klassieke muziek en jazz), de Grote Prijs (popmuziek) en de Kunstbende (diverse disciplines). Ten behoeve van het onderzoek werd de groep uitgebreid met een aantal talentvolle leerlingen van jeugdtheaterscholen en -groepen. Doel van het onderzoek is te zien op welke wijze jongeren hun kunstzinnige talenten ontwikkelen, wat hun motieven en ambities zijn en in welke mate zij hun ambities weten te realiseren, mede als gevolg van hun deelname aan de projecten. In deze bijdrage presenteren we kort enkele uitkomsten van het eerste peiljaar van het onderzoek.²

Tijdsbesteding

Het aantal uren dat de jonge talenten wekelijks aan hun kunstzinnige activiteiten besteden, varieert sterk. Bijna de helft (48 procent) is er hooguit 10 uur per week mee bezig. Dat is tamelijk bescheiden als we kijken naar studies van onder meer Ericsson et al. (1993) en Levitin (2006), die beweren dat talenten tot hun 20ste minimaal 10.000 uur moeten oefenen om

Figuur 1: Tijdsbesteding aan talentontwikkeling, kunstdisciplines vergeleken

- Multi
- Pop
- Urban
- Theater
- Klassiek

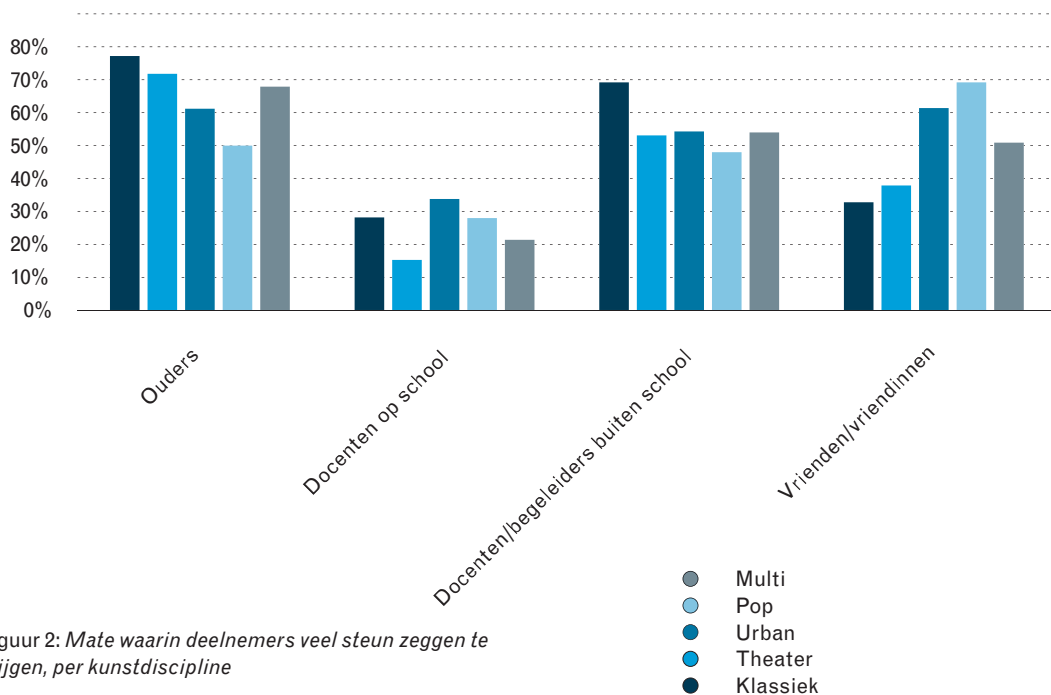
eventueel aan de top te kunnen komen. Maar er is ook een groep (19 procent) die zegt er meer dan 25 uur per week aan te besteden.

Deelnemers aan projecten in de disciplines klassieke muziek, popmuziek en urban besteden meer tijd aan hun activiteiten dan deelnemers aan theatergroepen en -scholen (figuur 1), waarbij de popmuzici er duidelijk uitspringen. Bij multi-disciplinair (wedstrijden als de Kunstbende, waarbij deelnemers uit diverse disciplines kunnen kiezen) varieert de tijdsbesteding sterk. In ongeveer de helft van de gevallen worden de verschillen tussen enerzijds theater en anderzijds muziek en urban verklaard door de leeftijdsverschillen tussen de deelnemers. Naarmate deelnemers ouder zijn, besteden ze gemiddeld meer tijd aan de ontwikkeling van hun talenten. Deelnemers aan het onderzoek in de discipline theater zijn gemiddeld jonger dan de andere respondenten. Maar ook als we hiermee rekening houden, blijft er een duidelijk verschil tussen theater enerzijds en klassieke muziek, popmuziek en urban anderzijds. Jonge talenten op het

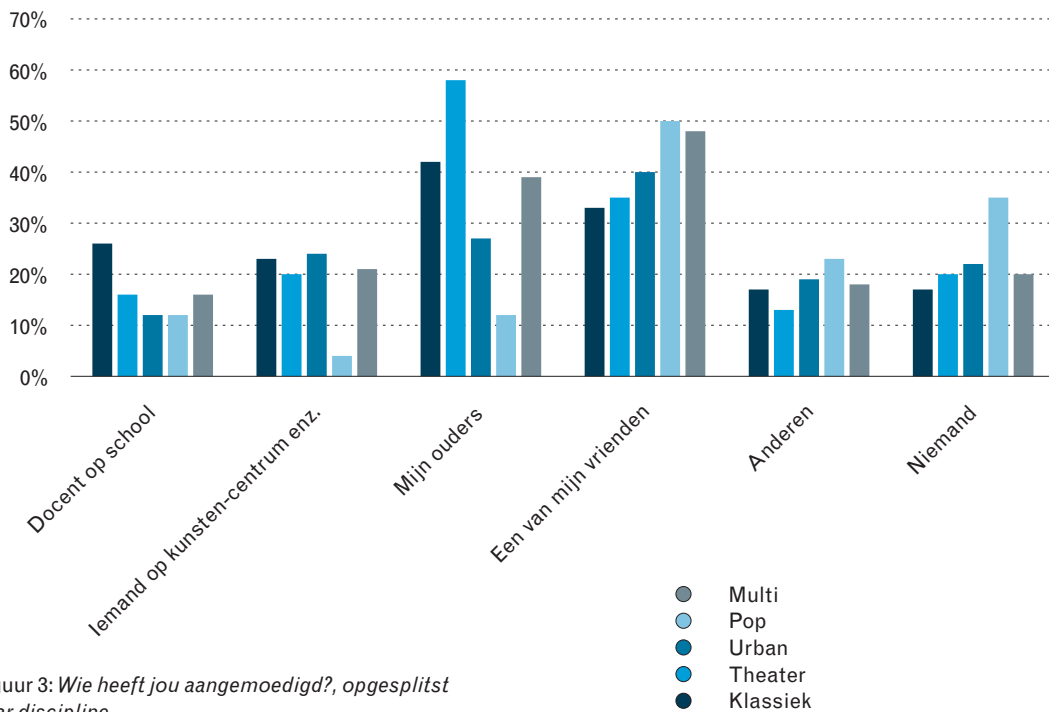
gebied van (klassieke en pop)muziek en urban steken meer tijd in hun talentontwikkeling dan jonge talenten op het gebied van theater. Mogelijk heeft dit ook te maken met het feit dat veel respondenten die aan theater doen, geen expliciet op talentontwikkeling gerichte trajecten volgen.

Ondersteuning

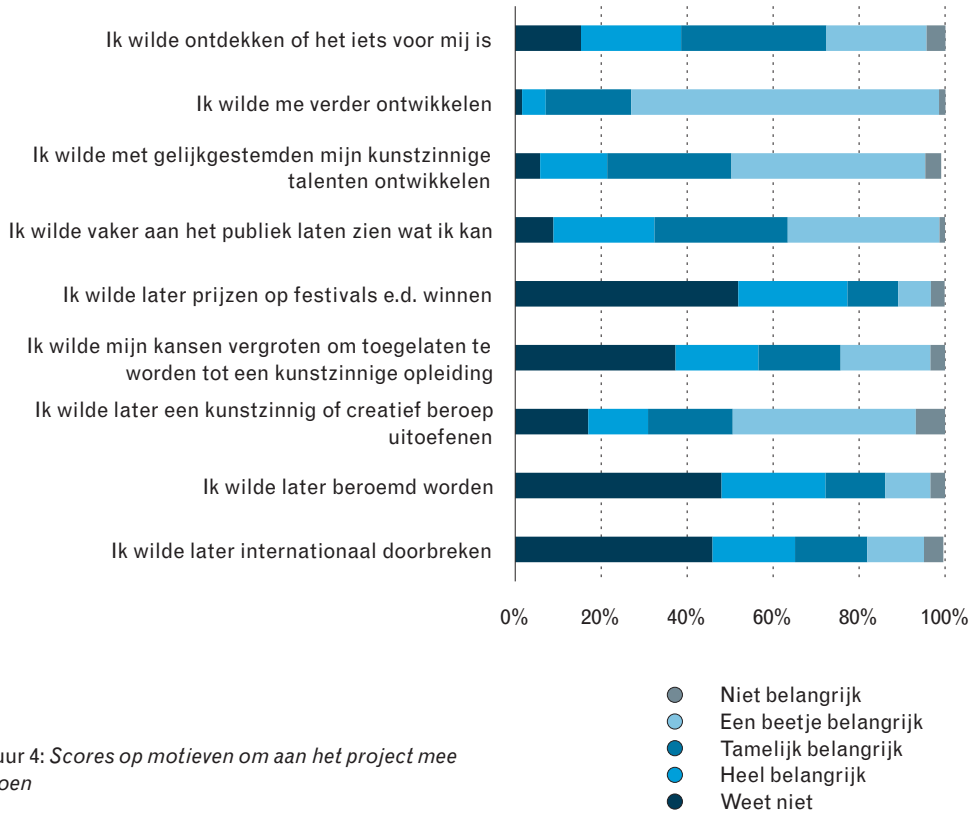
Ouders vormen voor de jonge talenten de belangrijkste steun bij hun ontwikkeling, bij klassieke muziek en theater nog wat meer dan bij de andere disciplines. Bij urban en pop, disciplines die over het algemeen populairder zijn onder jongeren, zorgen de vrienden voor veel steun, hoewel ook bij deze disciplines opvalt hoe belangrijk de steun van de ouders is (figuur 2). Uit eerdere onderzoeken blijkt hoe belangrijk een stimulerende omgeving is voor de ontwikkeling van talenten.³ Jeugdorkesten, jeugdtheatergroepen en dergelijke zouden daarom goed moeten nadenken hoe zij ouders en vrienden bij de talentontwikkeling van jongeren kunnen betrekken. Nu wordt vaak volstaan met het

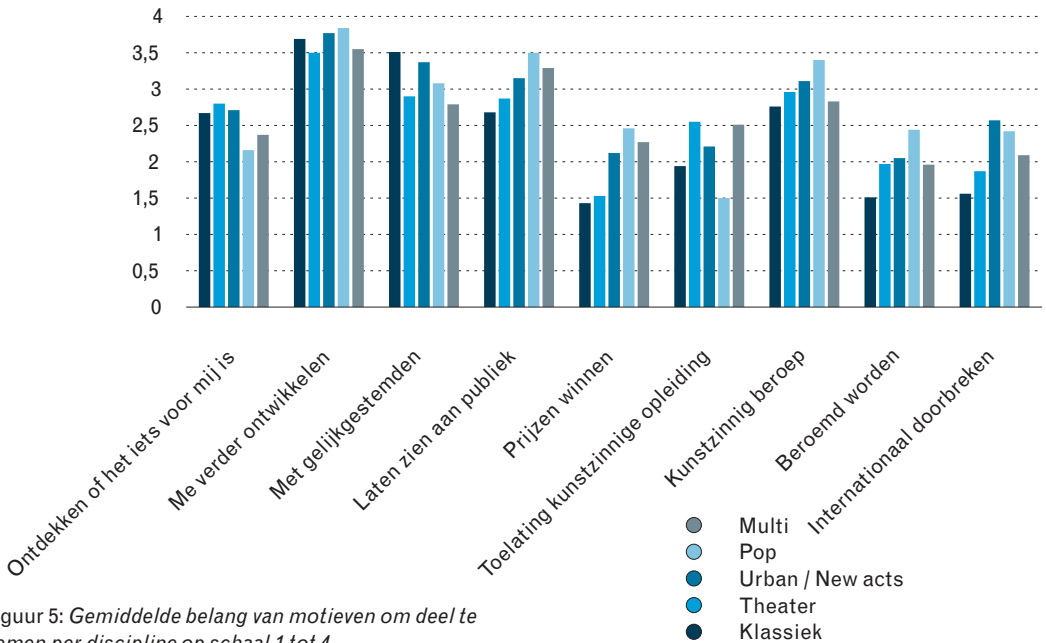
Figuur 2: Mate waarin deelnemers veel steun zeggen te krijgen, per kunstdiscipline

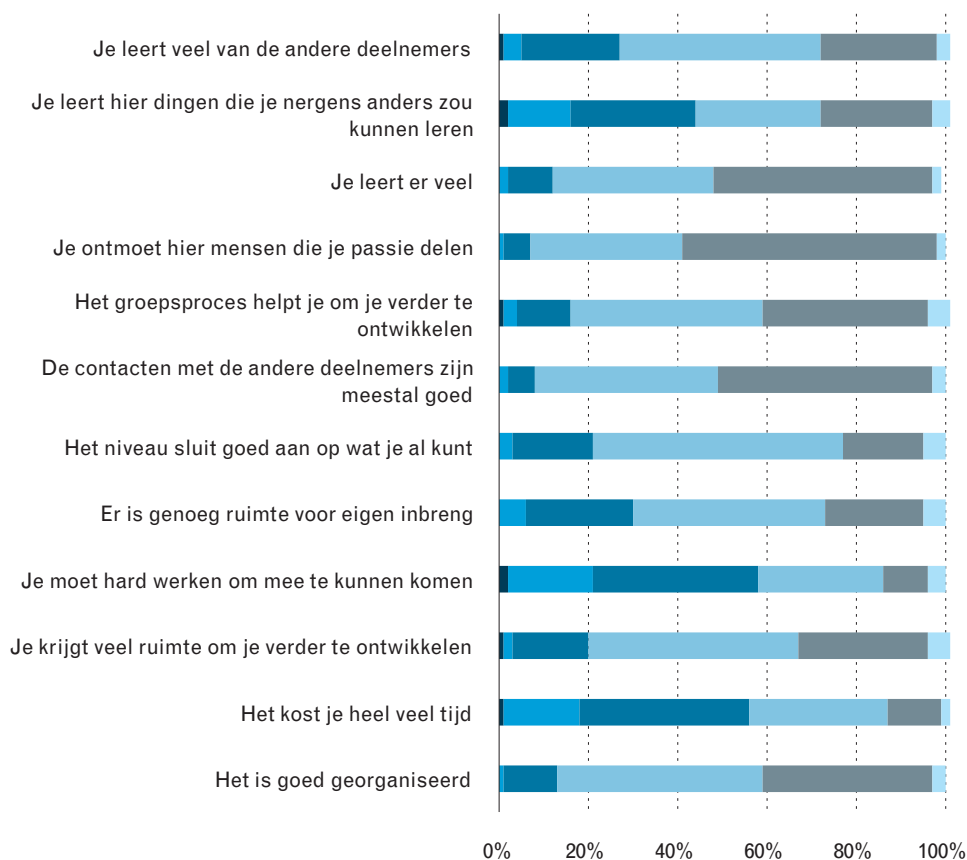
Figuur 3: Wie heeft jou aangemoedigd?, opgesplitst naar discipline

Figuur 4: Scores op motieven om aan het project mee te doen

Figuur 5: Gemiddelde belang van motieven om deel te nemen per discipline op schaal 1 tot 4

Figuur 6: Mate waarin respondenten het eens zijn met stellingen over het project

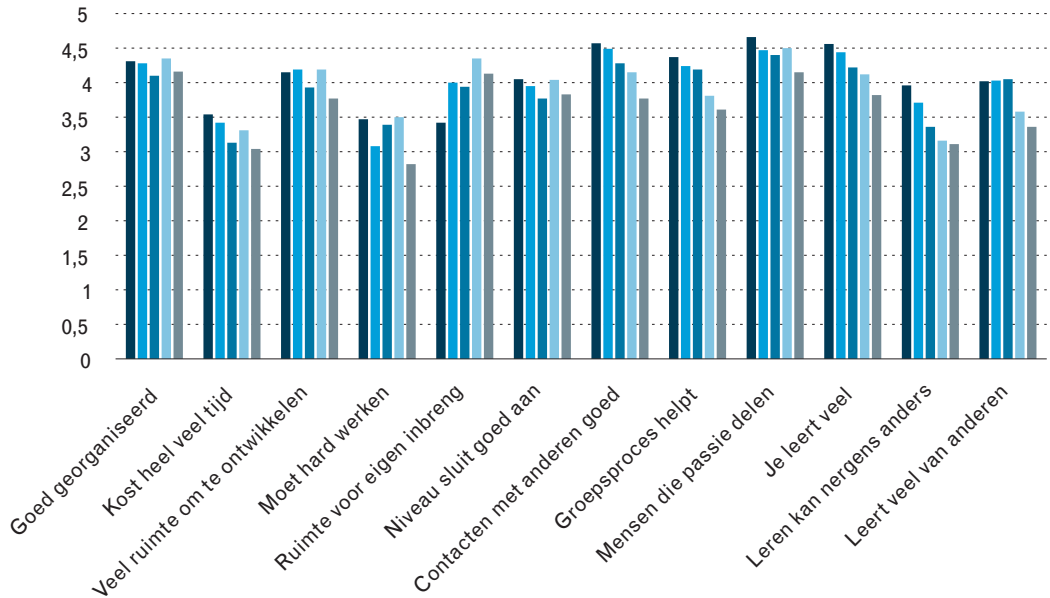
- Volstrekt niet mee eens
- Niet mee eens
- Deels wel, deels niet mee eens
- Mee eens
- Helemaal mee eens
- Weet (nog) niet, n.v.t.

uitnodigen van ouders voor een optreden of uitvoering aan het eind van het jaar, maar wellicht zijn er nog andere mogelijkheden.

Docenten buiten school zijn voor alle kunstdisciplines belangrijk, maar vooral voor klassiek, terwijl de rol van leerkrachten verbonden aan de school beperkt is. Blijkbaar worden jongeren op school nog te weinig door hun docenten gestimuleerd om hun kunstzinnige of artistieke talenten in hun vrije tijd verder te ontwikkelen.

Het zijn ook vooral de ouders en vrienden die de jonge talenten hebben aangemoedigd om te gaan deelnemen aan het project. De schooldocent speelt

een opvallend grote rol bij klassieke muziek en urban, de ouders bij theater, klassieke muziek en multidisciplinair, vrienden bij urban, popmuziek en multidisciplinair. Popmusici hebben minder aanmoediging van volwassenen nodig. Talentontwikkeling binnen disciplines die tot de popcultuur behoren, vindt dus veelal plaats dankzij de invloed van leeftijdgenoten. Van dit belang van sociale netwerken kan gebruik worden gemaakt bij rekrutering en motivatie van talenten.

Figuur 7: Ervaringen met het project, opgesplitst per discipline op schaal 1 tot 5

- Multi
- Pop
- Urban / New acts
- Theater
- Klassiek

Motieven

De belangrijkste reden voor de jonge talenten om aan het project deel te nemen, is dat zij zich, al dan niet met gelijkgestemden, verder wilden ontwikkelen. Voor bijna tweederde (63 procent) is het een (tamelijk) belangrijk motief dat zij later een kunstzinnig of creatief beroep willen uitoefenen. Het streven naar bekendheid of erkenning in de toekomst wordt beduidend minder vaak opgevoerd als reden voor deelname aan het project. Voor 40 procent van de deelnemers is het ook (tamelijk) belangrijk dat zij hun kansen willen vergroten om toegelaten te worden tot een kunstvakopleiding (figuur 4).

Beoefenaren van de disciplines urban en pop zijn het meest gericht op optredens, prijzen winnen, een kunstzinnig beroep beoefenen en internationaal doorbreken. De klassieke muzikanten scoren op deze redenen steeds het laagst; zij zijn meer op zoek naar verdere ontwikkeling (met gelijkgestemden). Het motief om de kansen te vergroten om toegelaten te worden tot een kunstzinnige vakopleiding speelt in alle disciplines een rol, maar het minst bij popmuziek (figuur 5). Dat laatste is opvallend, omdat er op diverse plaatsen in Nederland (onder andere Enschede, Amsterdam, Utrecht, Rotterdam) tegenwoordig popacademies zijn gevestigd, zowel op hbo-

Deelnemers ontmoeten in de projecten mensen die hun passie delen, leren er veel en de contacten met de andere deelnemers zijn meestal goed

als op mbo-niveau. Wellicht heeft dit te maken met de ervaring dat talenten in de popmuziek veel meer kiezen voor informele dan voor formele trainingen en onderwijs om zich verder te ontwikkelen.

Naarmate deelnemers ouder zijn, scoren zij hoger op de motieven 'mezelf verder ontwikkelen' en 'met gelijkgestemden mijn kunstzinnige talenten ontwikkelen' en nemen ze minder vaak deel om hun kansen op toelating tot een kunstzinnige opleiding te vergroten (hierbij speelt uiteraard een rol dat ze inmiddels al een hbo-opleiding hebben gekozen), beroemd te worden of internationaal door te breken. Deze meer intrinsieke motivatie van oudere deelnemers zien we ook terug in het leeftijdsverschil in tijdsbesteding aan talentontwikkeling dat we eerder noemden.

Ervaringen

De deelnemers aan het onderzoek kregen een aantal stellingen voorgelegd over het project waaraan zij deelnemen. Uit de scores blijkt dat zij in de projecten mensen ontmoeten die hun passie delen, dat zij er veel leren en dat de contacten met de andere deelnemers meestal goed zijn.

Opvallend is dat het laagst wordt gescoord op de stellingen 'Je moet hard werken om mee te kunnen komen' en 'Het kost je heel veel tijd' (figuur 6). In de beleving van de deelnemers wordt de lat kennelijk niet erg hoog gelegd. Het is vooralsnog niet duidelijk wat de oorzaak hiervan is. Mogelijk wijst het op de spreekwoordelijke Hollandse aanpak, waarbij docenten zich meer richten op de middelmaat dan op de absolute top. Maar het is ook heel goed mogelijk dat begeleiders en docenten wel degelijk denken dat zij zeer hoge eisen stellen aan de jonge talenten, terwijl deze dat zelf niet als zodanig ervaren. Dit kan weer te maken hebben met het plezier dat deelnemers hebben in hun kunstzinnige activiteiten, waardoor zij hun inspanningen niet als 'hard werken' ervaren.

De klassieke musici zijn vaak het meest enthousiast over hun ervaringen, met uitzondering van ruimte voor eigen inbreng, die binnen deze discipline relatief gering is (figuur 7).

Conclusie

Deelname aan jeugdorkesten, theatergroepen en wedstrijden is voor veel jongeren een belangrijke manier om hun talenten te ontwikkelen en zo hun kansen te vergroten om tot een kunstvakopleiding te worden toegelaten en later wellicht een kunstzinnig beroep uit te oefenen.

Bij talentontwikkeling in de kunsten zijn er duidelijke verschillen tussen de diverse disciplines. Ook hangt de leeftijd van de deelnemers nauw samen met hun inzet en motieven. Overheden, hbo-instellingen en cultuurfondsen zullen met deze verschillen terdege rekening moeten houden bij hun initiatieven om talentontwikkeling te stimuleren.

Koen van Eijck

is hoofddocent Cultuursociologie en bijzonder hoogleraar Culturele leefstijlen aan Erasmus School of History, Culture and Communication van de Erasmus Universiteit Rotterdam

Peter van der Zant

is bestuurskundige en oprichter-directeur van Bureau ART, een advies- en onderzoeksbureau dat zich specialiseert op de terreinen kunst, cultuur, cultureel erfgoed en cultuureducatie

Literatuur

- Ericsson, K.A., R.Th. Krampe en C. Tesch-Romer (1993) 'The role of deliberate practice in the acquisition of expert performance'. In: *Psychological Review*, jrg. 100, nr. 3, 363-406.
- Eijck, K. van, M. Windhorst en P. van der Zant (2014) *TOM volgt zijn talenten ... : eindrapport over de eerste peiling van het talentenvolgonderzoek 2013-2017 in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie*. Gouda: Bureau Advies Research Training.
- Levitin, D.J. (2006) *This is your brain on music: understanding a human obsession*. Londen: Atlantic Books.
- Olszewski, P., M.J. Kulieke en T. Buescher (1987) 'The influence of the family environment on the development of talent: a literature review'. In: *Journal for the Education of the Gifted*, nr. 11, 6-28.
- Schouten, E. (red.) (2010) *Talenten!* Sardes Speciale editie, 10. Utrecht: Sardes.

Noten

- 1 LKCA, Lokaal stelsel actieve cultuurparticipatie in transitie, maart 2014.
- 2 Tijdens de productie van deze *Boekman* is het rapport verschenen, zie Eijck et al. (2014).
- 3 Zie o.a. de presentatie van Peter Hermans op de Dag van Talentontwikkeling, 2012: Determinanten van talentontwikkeling (zie www.vereniginghogescholen.nl/hbo-sectoren/kunst/1106); Schouten (2010) en voor een breder overzicht, waarin ook aandacht is voor de artistiek stimulerende werking van minder harmonieuze gezinsrelaties, Olszewski et al. (1987).

Dossier documenten

Artistieke talentontwikkeling, 2009-2014

Jack van der Leden

Beleid

Batelaan, J. (et al.) (2014) *Brief van theatermakers aan minister Bussemaker.* Amsterdam: (s.n.), 2 p.
 Een groep van circa vijftig jonge theatermakers en -collectieven vraagt in een brief aan minister Bussemaker van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap om een structureel, inhoudelijk gesprek over talentontwikkeling. Ze maken zich zorgen over de manier waarop de minister informatie over talentontwikkeling in de kunst inwint voor haar beleidsbrief over dit thema, en noemen het kwantitatieve onderzoek naar talentontwikkeling dat Kwink Groep in opdracht van het ministerie uitvoert, een beperkt instrument, omdat het wordt toegepast op een kwalitatief onderwerp. Een andere groep jonge theatermakers, geïnitieerd door Festival Cement, schreef reeds in april een aanbevelingsbrief aan de minister van Cultuur waarin ze pleiten voor een bottom-up talentontwikkeling. Zij missen structuur en ruimte om in continuïteit te werken en zich als kunstenaar te ontwikkelen, nu de productiehuisen zijn verdwenen en de BIS-gezelschappen er nog niet in slagen taken op het gebied van talentontwikkeling over te nemen. De beleidsbrief van minister Bussemaker is tijdens de productie van deze *Boekman* verschenen.

Bussemaker, J. (2013) *Cultuur beweegt: de betekenis van cultuur in een veranderende samenleving.* Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 19 p.
 In haar visiebrief d.d. 10 juni 2013 aan de Tweede Kamer schrijft minister Jet Bussemaker (Cultuur,

PvdA) dat de prioriteit voor de komende jaren ligt bij het cultuuronderwijs, de creatieve industrie, digitalisering en talentontwikkeling. Ze noemt talentontwikkeling een investering in onze samenleving, kwetsbaar maar van groot belang voor de dynamiek in de cultuursector en onze internationale positionering. De rijksoverheid speelt een belangrijke rol bij het ontdekken van talent. Dit begint al met de brede basis die cultuuronderwijs legt in het primair en voortgezet onderwijs. De cultuurfondsen vervullen een cruciale rol op het gebied van talentontwikkeling na het onderwijs. Voor meer bewezen talent zijn er daarnaast masteropleidingen in het kunstvakonderwijs en postacademische instellingen. De grote podiumkunstinstanties in de basisinfrastructuur hebben met ingang van 2013 een grotere rol gekregen op het gebied van de ontwikkeling van talent.

Bussemaker, J. (2013) *Museumbrief: samen werken, samen sterker.* Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 12 p.
 In deze brief d.d. 10 juni 2013 aan de Tweede Kamer beschrijft minister Jet Bussemaker haar visie op een aantal maatregelen die ze wil treffen voor het museale bestel. In het kader van talentontwikkeling en wetenschappelijk onderzoek komen er jaarlijks beurzen beschikbaar voor promovendi gebaseerd op een gemeenschappelijke onderzoeksagenda voor de musea.

Post, H. (2013) *[Lezing Henriëtte Post.]* Amsterdam: Atana, ongepag.
 De urgentie om het draagvlak in de samenleving voor de podium-

kunsten te heroveren is dermate groot en de bezuinigingen zijn zo drastisch, dat het Fonds Podiumkunsten zich wat talentontwikkeling betreft niet langer richt op excellente uitvoerenden, maar op de podiumkunsten van de toekomst. Het accent ligt daarbij op nieuwe artistiek leiders, want die zijn bepalend voor de doorbloeding en levendigheid van een gezonde sector. Aldus Post, directeur van het Fonds Podiumkunsten, in een lezing op de Atana-soos van 20 augustus 2013.

Chijs, V. van der (2012) *Smart and creative human capital: talent voor de topsector creatieve industrie.* (S.l.): (s.n.), 18 p.
 Op 17 juni 2011 presenteerde het Topteam Creatieve Industrie onder leiding van Victor van der Chijs het advies *Creatieve industrie in topvorm*. Het advies spreekt de ambitie uit om Nederland in 2020 de meest creatieve economie van Europa te laten zijn. Om dit te kunnen realiseren heeft de sector behoefte aan goed opgeleid toptalent. Die behoefte is uitgewerkt in deze *human capital*-agenda voor de Topsector Creatieve Industrie.

Grauw, C. de, L. Hoogenboom en L. Ranshuysen (2012) *Totaalanalyse aanvragen BIS op het gebied van cultuureducatie en talentontwikkeling: onderzoeksrapport.* Rijen: Claudia de Grauw Onderzoek en Advies, 74 p.
 Analyse over hoe instellingen invulling geven aan de criteria cultuureducatie en talentontwikkeling in de toegekende subsidieaanvragen voor de basisinfrastructuur (BIS) voor de periode 2013-2016. Talentontwikkeling blijkt nog niet altijd goed ingebed. Ruim een derde van de

instellingen die zich op talentontwikkeling (willen) richten, ontwikkelt slechts een beperkt aantal activiteiten voor een kleine, veelal interne, doelgroep.

Raad voor Cultuur (2012)

Slagen in cultuur: advies over de culturele basisinfrastructuur 2013-2016.

Den Haag: Raad voor Cultuur, 508 p. In zijn advies over de culturele basisinfrastructuur 2013-2016 signaleert de raad dat de bezuinigingen op de basisinfrastructuur gaten slaan in het cultuurbestel. Met name talentontwikkeling en een pluriform cultuuraanbod staan onder druk.

Rutte, M. en D. Samsom (2012)

Bruggen slaan: regeerakkoord VVD-PvdA 29 oktober 2012.

Den Haag: (s.n.), 82 p.

Kunst en cultuur zijn van grote waarde voor de samenleving. Het overheidsbeleid richt zich vooral op een sterke basisinfrastructuur, talentontwikkeling en internationale bekendheid van onze topkunst. Talentontwikkeling wordt gestimuleerd via het Fonds Podiumkunsten, en cultuureducatie.

Weeda, A. (2012)

Cultuureducatie en talentontwikkeling duurzaam versterken.

Utrecht: Kunstconnectie, 2 p.

In een brief d.d. 28 september 2012 aan de informateurs Kamp en Bos vraagt de auteur om aandacht voor drie thema's: de verankering van cultuureducatie in het basisonderwijs; het wegvallen van samenhang tussen cultuureducatie op de diverse overheidslagen; en het ontbreken van een inhoudelijke leidraad die als referentie kan dienen voor de doelen met betrekking tot de doorgaande leerlijn en

de samenhang tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie.

Zijlstra, H. (2011)

Meer dan kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid.

Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 26 p.

In de hoofdlijnenbrief van staatssecretaris Halbe Zijlstra aan de Tweede Kamer over het toekomstig cultuurbeleid, staat te lezen dat 21 productiehuisen verdwijnen uit de basisinfrastructuur. Een van de beleidsaccenten is toptalent, waarmee jong talent en bewezen talent worden bedoeld.

Onderwijsraad (2010)

Uitgebreid onderwijs: advies Onderwijsraad.

Den Haag: Onderwijsraad, 80 p.

De raad wil het gebruik van extra onderwijsaanbod stimuleren, in aansluiting op de ambitie van Nederland om in de top vijf van kennis-economieën te komen, en het daarmee samenhangende belang van bredere talentontwikkeling. Aandacht voor bredere talentontwikkeling vindt onder andere plaats via het stimuleren van cultuureducatie.

Raad voor Cultuur (2010)

Innoveren, vitaliseren! Kompas voor een levendige symfonische traditie in Nederland.

Den Haag: Raad voor Cultuur, 44 p.

Voor de beoordeling van orkesten zal niet langer de output (concerten en voorstellingen) leidend zijn, maar het resultaat: een optelsom van de hoofdactiviteiten (concerten en voorstellingen) in combinatie met taken op het gebied van gedifferentieerd bereik via oude en nieuwe media, participatie, educatie en talentontwikkeling. Subsidie is voortaan voor een totaalpakket aan activiteiten.

Raad voor Cultuur (2010)

Massa en diepgang: een perspectief op talentontwikkeling in de kunsten.

Den Haag: Raad voor Cultuur, 22 p. Het kunstvakonderwijs in Nederland mag meer ambitie tonen en moet studenten strenger selecteren op kwaliteit. De ontwikkeling van toptalent in de kunsten vraagt om inhoudelijke verdieping, reflectie en een sterk internationaal georiënteerde vakuitoefening. Zo wordt een omgeving gecreëerd waarin toptalent kan opbloeien.

Reijs, L. (2010)

Eruit halen wat erin zit: onderzoek talentdoorstroming en culturele diversiteit in de podiumkunsten.

Den Haag: Fonds Podiumkunsten, 28 p.

Onderzoek in opdracht van het Fonds Podiumkunsten naar de ontwikkeling van toptalent in cultureel diverse genres, variërend van wereldmuziek en *urban arts* tot niet-westerse dans en cross-overs, op basis van groepsgesprekken met talentontwikkelaars, talenten, vakopleidingen, productiehuisen en gezelschappen, en literatuurstudie. Hoe is artistieke professionalisering in deze kunstvormen te bevorderen en welke rol kan het Fonds Podiumkunsten daarin spelen? De auteur concludeert onder andere dat de gevestigde cultuursector weinig kennis heeft van artistieke ontwikkelingen, zoals de hiphopdans, en niet goed zijn weg kan vinden in de wereld van alternatieve talentontwikkelaars. Individuele scouts of bemiddelaars zouden de afstand tussen de reguliere infrastructuur en het alternatieve aanbod kunnen overbruggen.

Bakker, J.J. (2009)

Hoe de overheid via subsidieverstrekking invloed heeft op talentontwikkeling bij de gezelschappen binnen de podiumkunsten.

Masterscriptie Sociologie, Universiteit Utrecht, 74 p.

Onderzoek naar de factoren die invloed hebben op talentontwikkeling binnen de podiumkunsten. Aandacht voor gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde gezelschappen binnen de podiumkunsten en het effect van subsidieverstrekking op talentontwikkeling bij die gezelschappen.

Evaluatie

Eijck, K. van, M. Windhorst en P. van der Zant (2014)

TOM volgt zijn talenten ... : eindrapport over de eerste peiling van het talentenvolgonderzoek 2013-2017 in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie.

Gouda: Bureau Advies Research Training, 55 p.

In opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP) volgen Erasmus Universiteit Rotterdam en Bureau ART vier jaar lang 1100 jonge talenten in de kunsten (theater, klassieke muziek, popmuziek, en urban en multi-disciplinair). Deze talenten zijn deelnemers aan de dertien projecten die het Fonds voor Cultuurparticipatie subsidieert in het kader van de regeling Talentontwikkeling en Manifestaties (TOM) en aan vier theaterscholen en -gezelschappen. Het gaat onder andere om jeugd-orkesten en projecten op het gebied van urban en wedstrijden of concoursen, zoals het Prinses Christina Concours (klassieke muziek en jazz), de Grote Prijs van Nederland (popmuziek) en de Kunst-

bende (diverse disciplines). Doel van het onderzoek is te zien op welke wijze jongeren hun kunstzinnige talenten ontwikkelen, wat hun motieven en ambities zijn en in welke mate zij hun ambities weten te realiseren, mede als gevolg van hun deelname aan de projecten. De jonge talenten wordt verzocht in de periode 2013-2017 viermaal een vragenlijst in te vullen. Rapportage over de eerste meetrunde, die in december 2013 en januari 2014 plaatsvond. Zie Dossier cijfers in deze *Boekman* voor een samenvattend artikel.

Windhorst, M. en P. van der Zant (2013)

Talenten in beeld: eindrapportage over een onderzoek naar talentontwikkeling bij een groep jonge talenten in kunst en cultuur.

Gouda: Bureau Advies Research Training, 82 + 30 p.

Eindrapportage over de uitkomsten van een landelijk onderzoek naar de effecten van talentontwikkeling op de deelnemers van talentontwikkelingsprojecten in de periode 2011-2013. Bureau ART voerde dit volgonderzoek uit in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie, de provincie Drenthe en de gemeenten Almere, Den Haag, Enschede, Utrecht en Zaanstad. In het onderzoek werden circa vierhonderd jonge talenten van 12 tot 18 jaar gevolgd, die in negentien projecten hun artistieke en culturele talenten ontwikkelden. Onder de projecten zijn Jeugdorkest Nederland, theatergroep NiznO, theatergroep NEST, de FaustTheaterschool, Hiphopcentrum AIGHT, NAXT/MuziekschoolTwente, Spin da Ring en het Prinses Christina Concours. De jongeren vulden in deze periode driemaal een vragenlijst in – bij de start van het onderzoek, in het

najaar van 2012 en bij het eind van het onderzoek (april tot juni van 2013) – over persoonlijke ontwikkeling, culturele loopbaan, schoolkeuze en eventueel hun deelname aan de samenleving in ruimere zin (participatie, arbeid). Het betrof zowel landelijke projecten met meerjarige subsidies van het Fonds als lokale en regionale initiatieven, gefinancierd door gemeenten en provincies. Bovendien richtten de projecten zich op een variëteit aan kunst disciplines. Zie ook *Talenten in de peiling: rapportage over de tweede peiling van het onderzoek Culturele talentontwikkeling* (2013) en *The voice of talent: rapportage over de eerste peiling van het onderzoek Culturele talentontwikkeling* (2012), beschikbaar in de bibliotheek van de Boekmanstichting.

Zant, P. van der (2013)

'Talenten in de peiling'.

In: *Jaarboek actieve cultuurparticipatie 2013: koers kiezen onder wisselende omstandigheden*, 114-125. Beschrijving van de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek *Talenten in de peiling: rapportage over de tweede peiling van het onderzoek Culturele talentontwikkeling* (2013). De auteur gaat in op het oordeel van de jonge talenten over hun ontwikkeling en op de veranderingen die in de anderhalf jaar van het onderzoek optraden in hun ambities en hun beroepsperspectief. Op basis van de uitkomsten doet hij enkele beleidsaanbevelingen. Tot slot gaat hij in op het nieuwe volgonderzoek van Bureau ART en Erasmus Universiteit Rotterdam. (Zie Eijck et al. 2014 en het samenvattende artikel van Koen van Eijck en Peter van der Zant in Dossier cijfers in deze *Boekman*)

Zant, P. van der (2012)

Omzien naar...

Gouda: Bureau Advies Research Training, versch. pag.

In opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie heeft Bureau Advies Research Training meerdere onderzoeken gedaan naar de effecten onder deelnemers van talentontwikkelingsprojecten. Voorbeelden zijn: Theaterhuis Alba in Den Haag, de Grote Prijs van Nederland, de Popronde, het Prinses Christina Concours, De Noorderlingen/Vooropleiding Theater, PeerJonG, Theatergroep DOX in Utrecht, het NJO/de Nederlandse Orkest- en Ensemble-Academie en het Jeugdorkest Nederland. Alle onderzoeken bevinden zich in de bibliotheek van de Boekmanstichting.

Windhorst, M. en P. van der Zant (2010)

Woekeren met talenten of woekeren met projecten? Rapportage over de eerste fase van een evaluatieonderzoek naar talentontwikkelingsprojecten in de kunst- en cultuursector.

Gouda: Bureau Advies Research Training, 64 p.

Onderzoek, in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie, de provincie Drenthe en de gemeenten Den Haag, Enschede, Utrecht en Zaanstad, naar projecten op het gebied van talentontwikkeling en culturele loopbaan die door het Fonds en door gemeenten en provincies worden geïnitieerd en/of ondersteund in het kader van hun cultuurparticipatiebeleid. Zie ook 'Woekeren met talenten', in: *Jaarboek actieve cultuurparticipatie 2011: participanten, projecten en beleid*, 93-109. Signatuur bibliotheek: 11-292. In dit artikel werpt Van der Zant een blik op de toekomst: welke

perspectieven zijn er voor talentontwikkeling in de culturele sector en wat zouden we nog meer te weten moeten komen over de resultaten en effecten? En kunnen we wat leren van de sportsector, waar talentontwikkeling inmiddels een grote vlucht heeft genomen?

Zant, P. van der (2010)

Regelingen voor talenten gescout: eindrapportage over een quick scan van de sportsector, waar talentontwikkeling inmiddels een grote vlucht heeft genomen?

Gouda: Bureau Advies Research Training, 35 p.

Inventarisatie, in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie, met het oog op de regeling Het beste uit twee werelden, bij landelijke cultuurfondsen en enkele landelijke instellingen van regelingen en andere mogelijkheden op het gebied van talentontwikkeling en diversiteit. De inventarisatie heeft betrekking op de zeven landelijke cultuurfondsen van het Rijk, twee lokale/regionale cultuurfondsen, negen grote particuliere cultuurfondsen en enkele landelijke instellingen. De inventarisatie vond plaats door middel van deskresearch en interviews.

Binnenschools

Loohuis, S. (red.) (2010/2011)

Alles is talent: handreiking talentontwikkeling.

Utrecht: Sardes, 70 p. + 46 p. + 46 p. Driedelige publicatie biedt professionals een aanpak om talentontwikkeling binnen de school en de wijk een kwaliteitsimpuls te geven. Daarin werken buurt, school en ouders samen aan de talentontwikkeling van kinderen. In het eerste deel worden de processen die een

rol spelen bij activiteiten gericht op talentontwikkeling beschreven: visieontwikkeling, netwerkvorming, analyse en resultaatgericht werken. Het tweede deel bevat instrumenten waarmee activiteiten kunnen worden opgezet. Deel drie belicht het perspectief van de ouders.

Hoorn, M. van (hoofdred.) (2010)

Creatieve mbo-opleidingen tussen talentontwikkeling en arbeidsmarkt. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland, 120 p.

Centraal staat de discussie over creatieve opleidingen in het mbo en de staat van onderzoek naar deze opleidingen, anderhalf decennium na de invoering van de Wet educatie en beroepsonderwijs. De ontwikkeling van creatieve opleidingen in het mbo eind vorige eeuw leidde tot veel controverse. Voorstanders wijzen op de vraag van het creatieve bedrijfsleven naar mbo-professionals. Tegenstanders betogen dat er al genoeg kunstenaars zijn. In deze publicatie brengen Karin Laarakker en Teunis IJdens (Cultuurnetwerk Nederland) orde in de debatten over nut, noodzaak en kwaliteit van creatieve mbo-opleidingen. Marieke Buisman, Sandra van Dungen en Erik Fleur presenteren de resultaten van een analyse van de omvang, richting en het succes van de doorstroom van creatieve mbo-opleidingen naar het hbo.

Schouten, E. (red.) (2010)

Talenten!

Utrecht: Sardes, 36 p.

Behalve aanleg zijn motivatie en doorzettingsvermogen bij kinderen cruciale factoren bij talentontwikkeling. Daarnaast aandacht, toewijding en hulp van leerkrachten en begeleiders, zowel thuis, in de buurt als op school. Aandacht voor de wijze waarop scholen binnen- en

buitenschools leren inzetten bij talentontwikkeling.

Twaalfhoven, A. (2010)
'Scouten en ontwikkelen van talent'.
In: *Bulletin cultuur & school*, nr. 62, 12-17.
Er is veel aandacht voor talentontwikkeling. De vooropleidingen in het kunstvakonderwijs breiden zich steeds verder uit en ook culturele instellingen ontwikkelen een aanbod dat is toegespitst op uitblinkers. Maar niet alleen de kinderen op topniveau worden gestimuleerd, ook de leerlingen die er later misschien niet hun beroep van kunnen maken.

Riele, M. te en A.M. Backes (2009)
Inspiratie door de brede school: pilot kunst en cultuur in de brede school van het voortgezet onderwijs.
Rotterdam: SKVR, 119 p.
Signatuur bibliotheek: 11-061
SKVR (Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam) heeft in de periode 2006–2009 op drie scholen de pilot Kunst- & cultuureducatie in de brede school van het voortgezet onderwijs begeleid. De ervaringen van SKVR en de partners binnen dit project, te weten de brede scholen, kunstenaars/docenten en culturele instellingen, zijn verwerkt in het boek. Kunsteducatie op de scholen heeft vooral als doel om jonge Rotterdammers ontvankelijk te maken voor kunst, hun kunst te laten verkennen en zo een begin te maken met talentontwikkeling.

Vork, S. (2009)
Dichter naar de TOP: ontwikkeling van literaire en poëtische talenten.
Masterscriptie Universiteit Utrecht, 116 p.
Hoe kan het beleid van de culturele organisatie School der Poëzie worden aangepast aan de wensen en ideeën van jongeren die zich

willen ontwikkelen tot topdichter? Het onderzoek bevat naast een theoretisch kader, een indicatie van het veld en het beleidskader van de culturele organisatie School der Poëzie, een overzicht van de wensen en ideeën van de jongeren en docenten wat betreft verdere begeleiding naar de top en de leemtes die er bestaan binnen het veld.

Buitenschools

Carvalho, H. (2014)
'Clubcircuit: krimp in kweek poptalent'.
In: *NRC Handelsblad*, 16 januari.
De aanwas van poptalent neemt af door een veranderend clubcircuit, bestaande uit middelgrote popzalen, als gevolg van stijgende exploitatiekosten en teruglopende subsidies. Maar deze zalen spelen juist een belangrijke rol bij het bevorderen van nieuw talent.

Gorp, G. van (2013)
'Jonge acteurs: "Spelonderwijs worden we ondernemend"'.
In: *De Groene Amsterdammer*, jrg. 137, nr. 23, 50-51.
Beginnende acteurs worden geconfronteerd met bezuinigingen op subsidies voor talentontwikkeling. De productiehuzen zijn verdwenen, de grote theatergezelschappen zijn verantwoordelijk voor de doorstroom van talenten. Lees ook 'Elf jonge regisseurs treden aan' door H. Wensink (2013) in *NRC Handelsblad*, 7 februari. De negen grote landelijke toneelgezelschappen gaan verplicht aan talentontwikkeling doen. Alle negen ontfermen zich over één of meer jonge regisseurs. Hoe ziet de samenwerking eruit?

Nederlands Filmfonds (2013)
Talent telt! Talentontwikkeling in de Nederlandse film en televisie-industrie.
Amsterdam: Nederlands Filmfonds/Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Mediaproducties, ongepag.
De brochure biedt een overzicht van programma's en workshops van het Nederlands Filmfonds en het Mediafonds, die gericht zijn op de ontwikkeling van talentvolle scenaristen, regisseurs, kunstenaars en producenten binnen diverse media en genres.

Aalberts, K. (2012)
'Interview Andreas Blühm, Groninger Museum'.
In: *de Volkskrant*, 30 oktober.
Het Groninger Museum gaat samenwerken met het kunstencentrum NP3. Met het regionaal project Young Grunn Artists II (YGA) worden een jaar lang veelbelovende kunstenaars begeleid, met als doel talentontwikkeling.

Bork, R. van en M. Dicke (2012)
Talentontwikkeling & amateurkunst.
Utrecht: Kunstfactor, 54 p.
Publicatie schetst een beeld van het aanbod en de betekenis van talentontwikkeling voor amateurkunstenaars. Aan het woord komen aanbieders en deskundigen over talentontwikkeling, en amateurs over hun ambities, dromen en behoeften.

Hermans, P. (2012)
'Wat we (nog niet) weten over talentontwikkeling'.
In: *Jaarboek actieve cultuurparticipatie 2012: doelen, middelen, effecten*, 129-142.
Onderzoek naar artistieke talentontwikkeling in Nederland betreft vrijwel uitsluitend de inrichting en organisatie van projecten en

initiatieven voor talentontwikkeling. Er blijkt weinig samenhang tussen de projecten en concrete, meetbare doelstellingen ontbreken. Een van de belangrijkste oorzaken is het ontbreken van een consistente theoretische onderbouwing van het talentbegrip. Naast onderzoek naar hoe artistieke talentontwikkeling kan of moet worden georganiseerd, is er óók onderzoek nodig naar de vraag wat artistiek talent eigenlijk is, hoe je dit herkent en hoe je talent in diverse domeinen van kunst het best tot ontplooiing kunt brengen. In deze bijdrage bespreekt de auteur deze drie vragen op basis van beschikbaar onderzoek.

Scholten, D. (2012)
 'NedPhO rolt de rode looper uit.
 "We willen midden in de samenleving staan"
 In: *Kunst Kraak*, jrg. 4, nr. 21, 4-6.
 Het Nederlands Philharmonisch Orkest is verhuisd van de Beurs van Berlage naar een verbouwde kerk in de volkse Indische buurt in Amsterdam. Het orkest wil een schakel zijn in de keten van talentontwikkeling, bijvoorbeeld met de schoolkinderen van het Leerorkest.

Belgers, J. (2011)
 'Een duwtje in de rug richting het grote podium'.
 In: *Trouw*, 23 april.
 Meer dan negentig acts dingen mee naar de Spotlight-trofee. Kunstbende, de competitie voor cultureel talent tussen 13 en 19 jaar, houdt haar landelijke finale op het Westergasterrein in Amsterdam. De organisatie helpt ook jonge artiesten om zich verder te ontwikkelen en biedt de winnaars in de acht categorieën een jaar lang 'trajectbegeleiding' aan, aldus Jenneken Aarssen, coördinator coaching & ontwikkeling bij Kunstbende.

Boone, S. (2011)
 'Formatje maken'.
 In: *de Volkskrant*, 3 juni.
 Programma's maken voor tv is een kunst apart. Veronica begon in 2008 een speciale opleiding, op initiatief van Astrid Babonnick, die zelf regisseuse was bij verschillende omroepen. Jong talent leert nu in 5 maanden alles, bij de V-Academy.

Dommelen, S. van, S. Ketelaars en T. Metze (2011)
De kracht van cultuur: effectieve cultuurimpulsen in de wijk.
 Amsterdam: Stichting Cultuurimpuls/Nicis Institute, 119 p.
 Signatuur bibliotheek: 11-225
 Wanneer bewoners van aandachtswijken actief bij het cultuurleven in hun wijk betrokken worden en de kans krijgen het podium te bestijgen en nieuwe talenten te ontwikkelen, wordt de buurt levendiger, leefbaarder en hechter. Cultuur in (aandachts)wijken leidt bovendien tot vermogensvorming in de wijk en een extra vastgoedwaarde van gemiddeld 1000 euro per woning per jaar.

List, G. van der (2011)
 'Proeftuin aan het IJ'.
 In: *Elsevier*, jrg. 67, 15 januari, 106-107.
 In 2007 opende het M-Lab, het onafhankelijk laboratorium voor musicaltheater in Amsterdam Noord. Deze proeftuin, bedacht door Joop van den Ende, moet talent een podium en een springplank geven. Gevestigde musicalsterren verlenen tegen een kleine vergoeding hun medewerking. De financiële speelruimte blijkt echter beperkt.

Polak, N. (2011)
 'Leren schrappen: schrijven is misschien toch een vak'.
 In: *De Groene Amsterdammer*, jrg. 135, nr. 6, 38-39.

Er is een groeiend aantal opleidingen in Nederland op het gebied van schrijfonderwijs: van de Schrijversvakschool Amsterdam tot particuliere schrijfopleidingen, masterclasses en debutantencursussen. In het snel veranderende literaire landschap, waarin literaire tijdschriften verdwijnen en jonge debutanten zich moeten leren 'vermarkten', bestaat er behoefte aan nieuwe manieren van talentontwikkeling.

Berg, J. van den en I. Kappert (2010)
Ik hoor nog wel van je: 25 jaar Doe Maar Dicht Maar (1985-2010).
 Groningen: Uitgeverij Passage, 112 p.
 Signatuur bibliotheek: 10-265
 Jubileumbundel ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de stichting Doe Maar Dicht Maar. De stichting organiseert een jaarlijkse poëziewedstrijd voor middelbare scholieren tussen 12 en 19 jaar. Publicatie bevat een selectie van het poëzietalent door de jaren heen.

Jongenelen, S. (2010)
 'Tien jaar VandenEnde Foundation'.
 In: *Kansen geven – tien jaar VandenEnde Foundation 2001-2011*, 37-87.
 Het initiatief voor de VandenEnde Foundation van Joop en Janine van den Ende heeft als voornaamste doel de belangstelling voor cultuur en het cultureel ondernemerschap te stimuleren. Een van de activiteiten is de ontwikkeling van een intensief beurzenbeleid waar al meer dan tweehonderd jonge talenten van profiteerden, van klassiek musicus tot circusartiest, van rapper tot theatermaker.

Ockhuysen, R. (2010)
 'Nivellering? Welnee. Nieuwe tijden!'
 In: *Kaap Kunst*, jrg. 2, nr. 11, 7-9.

Jack van der Ledenis redacteur van *Boekman*

Talentedjachten op tv bestaan al jaren, maar nooit waren er zoveel te zien als tegenwoordig. Ronald Ockhuysen, chef kunst en media van *Het Parool*, is van mening dat televisietalentedjachten bijdragen aan een beter begrip van kunst. Bart Deuss is het daar niet mee eens, legt hij uit in 'Dan liever de gladiatoren' (2011), in *Kaap Kunst*, jrg. 3, nr. 14, 20-21. Waarom breekt er nooit een deelnemer van de televisietalentedjachten echt door?, vraagt D. Kleijwegt zich af in 'Talent voor talentedjachten' (2010), in *Vrij Nederland*, jrg. 71, nr. 20, 74-76.

Geest, N. van der en C. Serkei (2009) *De brug is van niemand: over de kwaliteit van talentontwikkeling*. Amsterdam (etc.): International theatre & film books/ HKU, 167 p. Signatuur bibliotheek: 10-116 Inzichten over talentontwikkeling bijeengebracht in vier thema's: 'Het vocabulaire van talentontwikkeling', over de verschillende manieren en definities van en perspectieven op talentontwikkeling; 'Bridging', over de wijze waarop informele vormen van talentontwikkeling verbindingen kunnen maken met formele structuren; 'New grounds', over talentontwikkeling als stimulans voor artistieke ontwikkeling; en 'De grammatica van talentontwikkeling', over de randvoorwaarden voor verankering van talentontwikkeling.

Zwaan, K. (2009) *Working on a dream: careers of pop musicians in the Netherlands = Werken aan een droom: carrières van popmuzikanten in Nederland*. Proefschrift Universiteit Utrecht, 127 p. Signatuur bibliotheek: 09-464 De vier studies in deze dissertatie behandelen de vraag waarom de

carrière van een musicus kan slagen of mislukken. Een van de studies onderzoekt welke kenmerken van de deelnemers van *Idols* van invloed zijn op de uitslag.